

İSED

İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi

Cilt 1, Sayı 1, Haziran 2021

Makale Adı /Article Name

NEDİM'İN ŞİİRLERİNDE
YENİLİKÇİ KADIN İMAJI

INNOVATIVE WOMEN'S
IMAGE IN NEDIM'S POEMS

Yazar

Fırat TAŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, email:irmibir@gmail.com , ORCID NO: [0000-0002-9300-8612](https://orcid.org/0000-0002-9300-8612)

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 20 Mart 2021

Kabul Tarihi: 30 Mayıs 2021

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

(2021). Nedim'in Şiirlerinde Yenilikçi Kadın İmaji. *İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 1 (1), s.34-41.

Öz

Lâle Devri'nin kısa sürmüş olmasına rağmen Osmanlı devleti üzerinde kültürel, sanatsal, ekonomik, askeri birçok etkisi olmuştur. Kültür ve siyasi tarihimizde önemli bir yer edinen bu devirde bilimsel gelişmelerden mimari çalışmalara; çarşıdan pazara sosyal hayatı canlı kılacak birçok gelişme yaşanmıştır. Çeşitli alanlarda birçok değişime tanıklık eden, etkileri bakımından günümüzde de kendinden söz ettiren Lâle Devri, Nedîm gibi dönemine tanıklık eden ve dönemini yansıtan bir cevherin de edebiyat tarihinde yer almasına kaynaklık etmiştir. Birçok yönüyle devrine has olan Nedîm'in şiirlerindeki yenilik dille sınırlı değildir. Divan edebiyatı geleneğine bağlı kalmakla beraber yeni imajlar denemiş, yerliliği - özellikle şarkılarında- öncelenmiştir. Şiirlerinde mekân olarak ele aldığı İstanbul'un eğlence yerlerini yeni tiplerle doldurmuştur. Şiirlerinde, kadının toplumdaki görünüşünü, giyim-kuşamını canlı tasvirlerle işlemiştir. Divan şiirinin soyut güzeli onun şiirlerinde kanlı canlı bir hüviyet kazanmıştır. Şiirlerinde, şarkılarında yer bulan kadının cesur tavırları, kendini gösterme, beğendirmeye çabaları geçmişe nazaran görülmemiş derecededir. Bu yönleriyle Nedîm biraz asi, biraz umursamaz, biraz muzip ama dönemine ayna olan, renk katan kanlı canlı bir kadın, bir sevgili portresi sunmuştur.

Bu çalışmada şairin *Divân*'ı incelenmiş, kadın giyim kuşamını, İstanbul'un mesire yerlerini konu edinen şiirleri yorumlanmış ve imajı çizilen yeni kadın tipinin izleri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Lâle Devri, Nedîm, kadın, sevgili, giyim kuşam.

Abstract

Although the Tulip Era lasted for a short time, it had many cultural, artistic, economic, and military effects on the Ottoman state. From scientific developments to architectural studies in this period, which has an important place in our cultural and political history; There have been many developments that will make social life alive from the market to the market. The Lale Era, which witnessed many changes in many fields and has been mentioned today in terms of its effects, has also been the source of a living and reflecting gem in our literature, such as Nedîm. The innovation in Nedîm's poems, which are unique to his era in many ways, is not limited to language. While sticking to the ancient tradition of Divan literature, he tried new images and especially prioritized localness in his songs. He has filled the entertainment places of Istanbul, which he deals with as a place in his works, with new characters. In his works, the appearance of women in society, their clothing, and clothing are embroidered with vivid depictions. In this respect, the woman has gained blood and a lively identity in her poems. The brave attitude of the woman, who has a place in her poems and songs, her efforts to show herself and to admire herself are of unprecedented value compared to the past. With these aspects, Nedîm has presented us a portrait of a lively woman, a lover, who is a little rebellious, a little reckless, a little naughty, but who is a mirror and adds color to her period.

Of course, Nedîm's curiosity for innovation, which mirrors his period with his works, is not limited to these. In this study, the Divan of the poet has been examined. Her works dealing with women's clothing and recreation areas of Istanbul were interpreted, and the traces of the female type whose new image was drawn in these works were traced.

Keywords: Tulip Age, Nedîm, woman, lover, dressing up.

Giriş

Osmanlı devleti üzerinde Lâle Devri'nin kültürel, sanatsal, ekonomik, askerî gibi birçok alanda etkisi görülmüştür. Bunların yanında özellikle toplumsal yaşamda yer edinmeleri ve görünmeleri bakımından kadınlar üzerinde de devrin etkileri olmuştur. Dönemin sosyokültürel yaşantısının anlaşılmasında; devrin törenleri, eğlenceleri, şenlikleri, şiirleri, şarkıları önemli yere sahiptir. Bu çalışmada Divan şairlerinden Nedîm'in şiirlerinden hareketle mesire yerlerinde haklarında ferman çıkarılmalarına sebep olacak kadar muzip davranışlar sergileyen “kadınlar”ın izleri sürülmüş, giyimleriyle öncüsü oldukları *yenilik* irdelenmiştir. Kadınlara, dönemin şairinin gözüyle bakılmaya çalışılmıştır. Kadının Divan şiirinde edindiği yerdeki değişimi, toplumsal konumlandırılışı, toplumda yer edinme çabası Nedîm'in şiirlerinde aranmıştır.

1. Lâle Devri'ne Sosyolojik Bir Bakış

Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasıyla başlayan Gerileme Dönemi'nde Osmanlı, Avrupa'nın üstünlüğünü zımnen kabul etmiştir. Bu tarihten sonra Anadolu üzerinde biriken kara bulutlardan İstanbul sokaklarına bereket(!) yağmuru yağmış; eğlencenin, zevkin, sefanın yaşandığı yıllar başlamıştır. Gölpınarlı'nın değindiği gibi “Yeşilliği bitmeyen, denizine, mehtabına, tuluuna ve gurubuna doyum olmayan güzeller güzeli İstanbul'un, tok midelere verdiği shevi ihtiras, şark müziğinin rehavet veren nağmeleri, şarap ve neşe, bu devirde, geçen devirleri gölgede bırakacak bir israf ve sefâhat” yaratmıştır (1951: 8).

Osmanlı devleti tarihinin dönemlere ayrılmasında bu isimde bir devir olmamasına rağmen Padişah III. Ahmed'in Damat İbrahim Paşa'yı sadrazamlığa getirmesiyle başlayan “Lâle Devri”, savaşıardan, ihtilallerden bunalan toplumun özlediği bir ferahlık dönemi olarak tarif edilebilir (Öztuna, 1975: 460).

Çoğu alanda birçok değişime tanıklık eden, kısa sürmesine rağmen etkileri bakımından günümüzde de kendinden söz ettiren, kültür ve siyasi tarihimizde önemli bir yere sahip olan “Lâle Devri” her ne kadar dönemin simgesi olan lâlelerle anılsa da sürdüğü on iki yıla birçok şey sığdırmıştır. Çırağan gecelerinden bilimsel gelişmelere, mimari çalışmalardan matbaaya, çarşıdan pazara hâsılı sosyal hayatı canlı kılacak birçok gelişme bu dönemde daha renkli, daha cesur yaşanmıştır.

Bu dönem lâle şenliklerinin yapıldığı bir dönemdir. III. Ahmed devrinde lâle şenlikleri herkesin gözde eğlencesi olmuş, padişahından sadrazamına kadar devlet büyükleri ev eğlencelerinin konukları olmuştur (Hakverdioğlu, 2007: 76). Lâle; ulemadan reayaya, kalemiyeden seyfiyeye, yediden yetmişe herkesin övünç kaynağı olmuştur. İstanbul sokaklarına baharı getiren lâle, statüyü ve zenginliği sembolize eder hale gelmiştir (Yılmaz, 2013: 32).

Lâle; İstanbul'a yeni bir toplumsal düzen getirmiş, erkeklerin ve kadınların gösteriş düşkünlüklerini ev partilerinden mesire gezintilerine taşımalarına ortam hazırlamıştır. Bu dönemde birçok mesire inşa edilmiştir. Sadâbâd adıyla ünlenen lâle bahçesi İstanbul ahalisinin sosyalleştiği mekânlardan biri olarak öne çıkmıştır. Zevkin ve eğlencenin merkeze alındığı mekânların başında gelen Sadâbâd, saray çevresinin de rağbet ettiği uğrak yerlerden olmuştur.

Sadâbâd'ın yanı sıra Lâle Devri'nde Kâğıthane, Göksu, Çubuklu, Okmeydanı, Karabali Bahçesi, Büyükdere, Kırkağaç Bendler Vadi, Fındıklı Mesiresi gibi çok sayıda gezinti ve eğlence yerleri yapılmıştır (Eldem, 1977: 28). Bu mekânlar dönemin şiirlerine, şarkılarına konu edilmişlerdir.

Kadının daha çok cumbadan, duvardaki küçük pencereden gözetlediği sokağa gün aşırı çıkması da bu dönemde başlamıştır. Geçmişe kıyasen dışarıya daha çok çıkan Osmanlı kadını giyim-kuşamı, kendini ifade biçimi ile de değişen bu sosyal düzende yer bulmuştur (D'Ohsson, 2020: 88).

XVIII. yüzyılda, Lâle Devri'nden kısa süre sonra ilkin İzmir daha sonra İstanbul'da İsveç Konsolosluğunda çalışan Ignatius Mouradgea d'Ohsson'un İstanbul'un renkli yaşantısına dair gözlemlerinde de o dönemi görmek mümkündür. I. M. d'Ohsson, Kâğıthane'nin İstanbul civarının en güzel gezinti yeri olduğuna, İstanbullu kadınların buraya arabalarla gittiklerine, müsait mevsimlerde vatandaşların kadınlı erkekli bu mesire yerlerinde gezintiye çıktıklarına değinmiştir. Kadınların erkeklerden ayrı yerde oturduklarını ve daima örtülü olduklarını da gözlemlerine eklemiştir (2020: 104).

Gezinti ve eğlence mekânlarının çoğalması, kadının görünürlüğüne doğrudan etki etmiştir. Dışarıya sıklıkla çıkan kadınlar kendilerini daha alımlı, daha güzel gösterecek kıyafetler giymişlerdir. Dışarı çıktıklarında ferâce denilen uzun üstlük giyen Müslüman kadınlar elbiselerinin zengin görünmesine önem vermişlerdir. Gayrimüslim kadınların kılıkları, Müslüman kadınlarınkıyla aynı olmuş, başka bir giyim kuşamla dışarı çıkmamaya özen göstermişlerdir (D'Ohsson, 2020: 90).

Lâle Devri'nde hep mütevazı davranışlar sergilenmemiş; İstanbul sokaklarında ve mesire yerlerinde zaman zaman taşkınlıklar olmuş, şikâyetler yüksek perdeden dillendirilmeye başlamıştır (Taylan, 2014: 142). Sosyal çevresi değişen kadının giyimindeki değişiklikleri, padişahın ferman çıkarmasını gerektirecek kadar ileri gitmiştir.

Fermanda özetle; yaramazlık yapan kadınların kıyafetlerinde alışılmışın dışında şekiller denedikleri, örfe ve âdete uygun olmayan bu giyim ve kuşamlarında yenilikler yaptıkları; ferace yakalarında, kullanılan dantel miktarında izin verileden fazlasının görüldüğü; yüzü görünen, bedenleri görünen bu kıyafetleri giyen kadınların görüldüklerinde "(...) *bu emr-i şerifimi mahakimda sicillâta kayd ü sebt ve düsturül amel olup fibaad işleyenlerin cezâ-yı sezâları tertîb ve nisvândan kâienen men kâne mütenebbih olmayanları ta'zir ü te'dib eyleyüp tesamüh ve tekâsülden ihtiraz ve müslime ve kâfire ve salih ve facireyi kuyâfeti na meşru'adan bi eyyi hâlin men ü zecr ve mesağı şer'i olmayan bid'atlerin def ü men eylemeniz babında fermân-ı âlişanum sadır olmuştur.*" denilerek mahalle imamları dâhil görevliler uyarılmış, fermana uymayanların cezalandırılmaları emredilmiştir (Altınay, 1988: 86-88).

1725 tarihli bu ferman, Osmanlı kadınının giyim kuşamına dair ilk yasaklamadır. Bundan böyle "(...) *kadınlar bir karıştan ziyade büyük yakalı ferace ve üç değirmiden fazla baş yemenisi ile sokağa çıkamayacaklardır. Feracelerde süs olarak bir parmaktan enli şerit kullanılmayacaktır. Bu yasakları dinlemeyecek olan kadınların sokakta yakaları kesileceği ve esvaplarının yırtılacağı ilan olunsun. Dinlememekte ısrar edenler yakalanıp başka şehirlere sürüleceklerdir*"(Taylan, 2014: 145).

2.Nedîm'in Şiirlerinde Yenilikçi Kadın İmaji

Dönemin İstanbul yaşantısının renklerini tüm canlılığıyla şiirlerine taşıyan Nedîm, ince bir söz işçiliği yaparak oluşturduğu *Divân*'ında araştırmacılara kaynaklık etmiştir. Devrini hemen her yönüyle yansıtan Nedîm'in gazellerinde, şarkılarında kadın giyim-kuşamı üzerinde çokça durduğu görülmektedir. Giyim-kuşamdaki bu önceleyiş elbette devrin sosyolojisiyle de ilgidir. Mesire yerlerinde bayramlık elbiseleriyle boy gösteren sevgililerin giydikleri gömleğin gümüş tenlerine değen düşmesi olmak isteyen Nedîm, Lâle Devri'nin canlı tanığıdır.

Çünkü şâirsin hayâl-i tâzedir senden murâd

Pes yeni bir dil-rubâ-yı mû-miyân lâzım sana (Nedîm, g. 9/3)

Divan edebiyatındaki tek tip sevgiliye Nedîm'in şiirlerinde de rastlanır. Bu yönüyle geleneğin takipçisi olsa da şiire yeni bir soluk getirdiği Abdülhakîm Gölpinarlı, Muhsin Macit gibi edebiyat araştırmacılarının da değindiği bir konudur. Zaten kendisi de şiirinde bu yeniliği açıkça ifade etmiştir:

Güzel sevmekte zâhid müşkilin var ise bizden sor

Bizim ol fende çok tahkîkimiz itkânımız vardur (Nedîm, g. 15/5)

İstanbul'daki eğlence âlemlerinin "bülbul-i şeydâ"sı Nedîm, yaşadığı döneme ayna tutarken iç dünyasını yansıtmaktan geri kalmamıştır. Aşkta yol gösterecek kadar kendini meziyetli gören şair içten hissedişle devrini şiirlerinde yaşatmıştır. Birebir halk yaşantısından kesitler sunarak devrin sosyolojik panoramasını vermiştir:

Göksu bir nâ-hoş hevâ şimdi Çıbıklı pek zihâm

Sevdiğim tenhâca çekdirsek mi Sa'dâbâd'a dek (Nedîm, g. 63/4)

Nedîm, birer eğlence mekânlarına dönüşen Feyzâbâd, Sadâbâd, Kasr-ı Cinân gibi mekânlardaki renkliliği, canlılığı neşeyle anlatır. Kadınlar bu mekânlarda endam göstermişlerdir. Nedîm için gözde bir mekân olan Sadâbâd, gönül alan ay yüzlü güzellerin seyre çıktıkları, her an her köşeden bir gönül çelenin çıkabileceği bir mekândır. Bu güzellerin kimi başa doğru kimi ise sahrâ tarafına gitmektedir:

Gezermiş kasrın etrâfında yer yer tâze meh-rûlar

Mükahhal gözlü Şirin sözlü Leyli yüzlü âhûlar (Nedîm, Ş. 9/I)

Anda seyret kim ne fırsatlar girer cânâ ele

Gör ne dil-cûlar ne meh-rûlar ne âhûlar gele (Nedîm, Ş. 9/II)

Dur zuhûr etsin hele her gûşeden bir dil-rübâ

Kimi gitsin bâğa doğru kimi sahrâdan yanâ (Nedîm, Ş. 4/II)

Bu mekânlarda seyre çıkan kadınların giyim-kuşamları Nedîm'in ilgisini çekmiştir. Onları betimleyen şair, giyimlerindeki zarafetin onlara şuhluk kattığını düşünmüştür. Nedîm bu şuhluğun, bayram havasında naz ile sergilenmesini istemiştir. Osmanlı toplumunda, seçkin çevreler dışında, kadının kürk giymesi neredeyse bu dönemle başlamıştır. Bu giyim-kuşamla kadınlar bir yeniliğin de öncüsü olmuşlardır. Dönemin renkliliğini şiirinde işleyen Nedîm, bunu şarkılarında da anlaşılır bir dille vermiştir:

Kaplatıp gül-pembe şâli ferve-i şemmûruna

Ol siyeh zülfü döküp ol sine-i billûruna

Itr-ı şâhîler sürüp ol gerden-i kâfûruna

İyüddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum (Nedîm, Ş. 16/IV)

Yaşadığı devrin dinamiklerinin farkında olan Nedîm "yeni"lik peşindedir. Ondandır beklenen de tam olarak budur "Çünkü şâirsin, yeni bir dil-rubâ-yı mû-miyân lâzım sana" diyen şair bu yeni

sevgiliyi ince ince dokumuştur. Bir tasarımcı edasıyla onu baştan ayağa değiştirmiş, meftunu olduğu bu sevgilinin özelliklerini tek tek sıralamıştır:

Ey şeh-i hûbânım eyle ol kad-i mevzûna sen
Reng-i gülden câme bûy-i yâsemenden pîrehen
Servsin sana yeşil şâli gerekir nîm-ten
Reng-i gülden câme bûy-i yâsemenden pîrehen
Bâğa gel ey gül-beden açıl gül ey gonçe-dehen (Nedîm, Ş. 20/I)

Mû-miyânım pek güzel yakıştı buldârî sana
Hem muvafık düştü bu destâr-ı hünkârî sana
Goncesin söyle sabâya eylesin bârî sana
Reng-i gülden câme bûy-i yâsemenden pîrehen (Nedîm, Ş. 21/III)

Buluşan, vaatlerde bulunan, gâh naz eden gâh meyleden bu sevgili tipiyle Nedîm, Lâle Devri'nin romantik tablosunu da çizmiştir. Bu romantik tabloda kadınlar hiç olmadıkları kadar cüretkâr tavırlar sergilemişlerdir:

Gerdeninden sînesinden bûseler etmişti va'd
Cümlesinden neyleyim kâfir peşimân oldu hep (Nedîm, g. 8/5)

Bir nezâketle açıp fes gûşesinden perçemin
Şöyle göstermiş ki kim gördüyse hayrân oldu hep (Nedîm, g. 8/6)

Nedîm'in yaşantısı ayan beyandır. Bu durum şiirinde kendini göstermiştir. Daha önce de değinildiği üzere şaire "zâhir münâsib bir mihmân lâzım"dır. Nedîm, kanlı canlı bir sevgili istemiştir. Çoğu, şuhâne tavırlı olan bu sevgili tipinde alışkın olunmayan türlü meziyetler vardır:

"...
İller emsin o şeker lebleri de ben durayım
Bârî lûtfeyle a zâlim biricik yüz süreyim (Nedîm, Ş. 19/II)

"..."

"..."

Şûhsun neyleyim ammâ ki yalan söylersin
Her zaman böyle Nedîmâ'yı firîb eylesin
Hamdır meyve-i valsım sana olmaz dersin (Nedîm, Ş. 19/III)
..."

Her ne kadar şairin imajını çizdiği bu kadınlar dönemin seçkinlerinden görünseler de sergiledikleri davranışların çoğunda "yaramazlık" vardır ama hiçbirinin görevlilerce sokakta yakaları

kesilmemiş ve esvapları yırtılmamıştır. Onları, “gümüşi bedenlerini denize girerek sergilemek”ten alıkoyan hiçbir şey yoktur:

İştittim dür sadef pîrâhenin çâk eyleyip çıkmış

Meğer ol dilber-i sîmin-beden deryâya girmiştir (Nedîm, g. 22/2)

beyitiyle dönemin yasaklarını, bir bakıma, hiçe sayan kadın portresini çizen Nedîm, onlara toplumsal görünüm de kazandırmıştır. Cumbadan çıkan, sokağa inen, denize giren bir kadın vardır artık. Bu, dönemine göre oldukça cesur bir yeniliktir.

Çözülmüş düğmeler çâk-i giriban nâfe dek inmiş

Buna sabrolunur mu zâhidâ sen âşık-ı zâr ol (Nedîm, g. 86/3)

“Sevgilinin (gömleğinin) düğmeleri çözülmüş, boynu açıkta kalmış, güzel kokulu saç boynuna dek inmiş, öyle güzel ki buna dayanılır mı?” diyen Nedîm, aslında, dönemin yüksek kesimlerince pek kabul görmeyen modasını işlemiştir. Lale Devri kadını tam da bu “yaka meselesi”nden çok çekmiştir. Yayımlanan fermana yakın dönemde çok şey yaşandığı, birçok konu gibi kadın giyimi kuşamı konusunda da bir ihmal olduğu ve bununla ilgilenileceği dile getirilmiştir. Yani kadınlar bundan böyle “yakalarına” çeki düzen vermek zorundaydılar.

Sonuç

Osmanlı'nın Batı'yı örnek alarak birçok alanda yenilik yaptığı Lâle Devri, Nedîm'in *Divân*'ında sosyal yaşamın tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu devirde kültürel ve sosyal doku; Sadâbâd, Feyzâbâd, Çubuklu gibi mekânlarda canlı bir görünüm kazanmıştır. Nedîm, bu mekânlarda gece-gündüz devam eden eğlencelerin zirvelerinde kendine yer bulmuştur. Bu zirvede yazdığı şuh beyitlerin çoğunda, yeni bir sosyal kimlik oluşturma arayışında olan kadının bu “yeni kimliği”yle var olma sürecini de ince ince işlemiştir.

Düşürme kendini girdâb-ı inkılâba Nedîm

Zamân olur sana da bir kenâr olur peydâ (Nedîm, g. 11/5)

Her ne kadar yenilikçi, cesur bir imaj çizse de yaşadığı devrin bir gün nihayet bulacağını, zamanın “bir kenarı”nda kalacağını belki de unutulacağını düşünen şair; eserlerinde canlı bir İstanbul tasvirine yer vermiş, dönemin aynası olmuştur. Bu aynadan dönemin eğlencesini, modasını sosyal dokusunu ele verecek çok şey yansıtmıştır. Özellikle kadını, kadının giyim kuşamını, toplumdaki görünürlüğüne kendince fakat gerçeğe yakın işlemesi döneme dair yorum yapma imkânı sağlamıştır. Onun şiirlerinde, şarkılarında yer bulan kadının cesur tavırları, kendini gösterme, beğendirme çabaları geçmişe nazaran görülmemiş değerdedir. Bu yönleriyle Nedîm biraz asi, biraz umursamaz, biraz yaramaz ama dönemine ayna olan, renk katan yenilikçi bir sevgili portresi sunmuştur.

Kaynakça

Altınay, Ahmet Refik (2014). Lale Devri. İstanbul: İlgi kültür Sanat Yayınları.

Altınay, Ahmed Refik (1988). Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı. İstanbul: Enderun Kitapevi.

Bozkurt, Ömer Faruk (2014), Osmanlı İmparatorluğunda Gayr-ı Müslimlerin Kıyafet Düzenlemeleri (16.-17. yüzyıllar), SBE Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.

D'Ohsson, Ignatius Mouradgea (2020). XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler. İstanbul: Köprü Kitapları.

Eldem, Sedad Hakkı (1977). Sadabad. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gölpınarlı, Abdulkaki (1951). Nedim Divanı. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Hakverdioğlu, Metin (2007), Edebiyatımızda Lâle Devri ve Nevşehirli Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Sunulan Kasideler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.

Karataş, Leyla (2006), Nedim Divan'ında Lale Devri Sosyal Hayatının İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.

Macit, Muhsin (2016). Nedim Divan'ı Metin ve Tıpkı Basım. Ankara: AKM Yayınları.

Mazıoğlu, Hasibe (2018). Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilikler. Ankara: Akçağ Yayınları.

Öztoprak, Nihat (2010). Divan Şiirinde Giyim, Kuşam ve Kıyafet Üzerine Bir Deneme. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi. C.4. 103-154.

Öztuna, Yılmaz (1975). Lale Devri Türk Ansiklopedisi. c.22, s.460. Ankara.

Taylan, Nermin (2014).Osmanlı'da Yasaklar. İstanbul: Ekim Yayınları

Yılmaz, Muammer (2013). Lale Devrinde İstanbul. İstanbul: Hükümdar Yayınları.

Yıldırım, Işıl Pınar (2004), Lale Devri'nde Kültür ve Edebiyat, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi: Kırıkkale.